

• ANALİZ

Suriye'de Yeniden Yapılanma: Geçiş Sürecinin Ekonomi Politığı

Taha Eğri, Harun Türker Kara

SURİYE'DE YENİDEN YAPILANMA: Geçiş Sürecinin Ekonomi Politikası

TAHA EĞRİ
HARUN TÜRKER KARA

COPYRIGHT © 2025

Bu yayının tüm hakları Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları (SETA) Vakfı'na aittir. SETA'nın izni olmaksızın yayının tümünün veya bir kısmının elektronik veya mekanik (fotokopi, kayıt ve bilgi depolama vd.) yollarla basımı, yayımı, çoğaltılması veya dağıtımı yapılamaz. Kaynak göstermek suretiyle alıntı yapılabilir.

Bu yayındaki fikirler tamamen yazarına aittir ve SETA Vakfı'nın yayın politikasını yansıtmayabilir.

ISBN: 978-625-5703-19-4

Editörya: Ebrar Üzümcü, Berrin Çalışkan, Mustafa Said İşeri
Mizanpaj: Said Demirtaş

SETA | SİYASET, EKONOMİ VE TOPLUM ARAŞTIRMALARI VAKFI

Nenehatun Cd. No: 66 GOP Çankaya 06700 Ankara TÜRKİYE
Tel: +90 312 551 21 00 | Faks: +90 312 551 21 90
www.setav.org | info@setav.org | @setavakfi

SETA | İstanbul

Defterdar Mh. Savaklar Cd. Ayvansaray Kavşağı No: 41-43
Eyüpsultan 34050 İstanbul TÜRKİYE
Tel: +90 212 395 11 00 | Faks: +90 212 395 11 11

SETA | Washington D.C.

1025 Connecticut Avenue, N.W., Suite 410
Washington D.C., 20036 USA
Tel: 202 223 98 85 | Faks: 202 223 60 99
www.setadc.org | info@setadc.org | @setadc

SETA | Berlin

Kronenstrasse 1, 10117 Berlin GERMANY
berlin@setav.org

SETA | Brüksel

Avenue des Arts 6, 1000 Bruxelles BELGIUM
Tel: +32 2 313 39 41

İÇİNDEKİLER

ÖZET | 7

GİRİŞ | 8

SURİYE EKONOMİSİNİN GENEL MAKROEKONOMİK GÖRÜNÜMÜ | 9

YAPTIRIMLARDAN YAPISAL SORUNLARA SURİYE EKONOMİSİ | 13

EKONOMİK YENİDEN YAPILANMA VE ULUSLARARASI İŞ BİRLİKLERİ | 15

YENİ FİNANSAL MİMARİ VE SURİYE EKONOMİSİ | 24

SONUÇ | 25

Bu analiz geçiş hükümetinin geçtiğimiz bir yıllık süre içerisinde attığı iktisadi adımları ele almakta ve süreci ekonomi politik açıdan incelemektedir.

ÖZET

Arap ayaklanmaları sonrası iç savaş ve dış müdahalelerin etkisiyle altyapısı ve ekonomik tesisleri büyük lde tahrip olan Suriye’de 8 Aralık 2024’te yaşanan devrim sonrasında birçok alanda yeniden yapılanma ve reform çalışmalarına başlanmıştır. Yeni yönetim makroekonomik istikrarı sağlamak ve uluslararası sisteme yeniden entegre olmak için iktisadi alanda çeşitli reformlar, dış yatırım çekme girişimleri ve kurumsal yeniden yapılanma adımları atmıştır. Bu bağlamda başta Körfez lkeleri ve Türkiye olmak üzere enerji, altyapı, telekomünikasyon ve liman işletmeciliği gibi alanlarda milyarlarca dolarlık anlaşmalar imzalanmıştır.

Bu analiz geçiş hükümetinin geçtiğimiz bir yıllık süre içerisinde attığı iktisadi adımları ele almakta ve süreci ekonomi politik açıdan incelemektedir. Ayrıca Suriye hükümetinin ekonomik yeniden yapılanmasının yalnızca fiziksel yatırımlar değil güçlü kurumlar, mülkiyet haklarının korunması, şeffaf yönetim ve sosyal politikaların güçlendirilmesiyle mümkün olacağını da vurgulamaktadır.

GİRİŞ

Suriye ekonomisi 2011 sonrası dönemde iç savaş nedeniyle modern ekonomik tarih açısından nadir görülen ölçekte bir çözülme, kurumsal yıpranma ve sosyoekonomik tahribat yaşamıştır. 8 Aralık 2024'te Esed rejiminin devrilmesiyle birlikte Suriye hem iç siyasi dönüşüm hem de uluslararası sistemle yeniden bütünleşme arayışları çerçevesinde yeni bir ekonomik yapılanma sürecine girmiştir. Bu analiz söz konusu dönüşüm sürecinin makroekonomik, kurumsal ve sektörel dinamiklerini bütüncül bir çerçevede ele almayı amaçlamaktadır. İç savaşın meydana getirdiği yıkım, makro finansal göstergelerde keskin bozulmalar, üretim kapasitesindeki dramatik erozyon ve insan sermayesinin kaybı Suriye'nin ekonomik kalkınma perspektifini hem yapısal hem de konjonktürel nedenlerle sınırlamıştır. Bu koşullarda geçiş döneminin ekonomik politikaları yalnızca kısa vadeli istikrarı değil aynı zamanda sürdürülebilir yeniden yapılanma kapasitesini belirleyen esas faktör haline gelmektedir.

Dünya Bankası, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP), ACAPS ve çeşitli bölgesel araştırma merkezlerinin analizleri 2008-2024 döneminde ülkenin milli gelirinin üçte ikisine yakınına kaybettiğini, enflasyonun kronikleşerek hiperenflasyon eşiklerine ulaştığını, para biriminin 300 kattan fazla değer kaybettiğini, bütçe ve cari işlemler kaleminde uzun süre boyunca yüksek açık verdiğini ortaya koymaktadır. Söz konusu göstergeler yalnızca ekonomik bir daralmayı de-

ğil aynı zamanda kurumsal çerçevede çözümlenme, finansal sistemde işlevsizleşme ve devlet kapasitesinde zayıflamayı yansıtmaktadır.

İç savaş ve 8 Aralık 2024 sonrasında Suriye ekonomisinin yeniden yapılandırılması klasik anlamda bir “toparlanma” sürecinden ziyade devlet kapasitesi, finansal mimari ve ekonomik kurumların yeniden tasarımı gerektiren çok adımlı bir dönüşümdür. Suriye'nin bugün yüzleştiği temel sorun iç savaş sonrası toparlanma ihtiyacının yalnızca fiziksel altyapıyla sınırlı olmaması aynı zamanda mali disiplin ve istikrarın yeniden sağlanması ile birçok siyasi ve ekonomik kurumun yeniden inşa edilmesini gerektirmesidir.

Mevcut Suriye hükümetinin geride kalan bir yıllık süre zarfında attığı adımlar bu çerçevede değerlendirilmelidir. Uluslararası ödeme sistemlerine dönüş, dış finansman kanallarının yeniden açılması, Körfez ülkeleri ve bölgesel aktörlerle imzalanan büyük ölçekli yatırım anlaşmaları, enerji ve altyapı alanlarında kamu-özel sektör iş birliği (KÖİ) modellerinin devreye alınması yeni ekonomik dönemin temel bileşenleridir. Bununla birlikte yaptırımların devam eden etkileri, finansal sektörün kırılgan yapısı, şeffaf ve doğru verilere ulaşmadaki eksiklikler süreçteki belirsizliği artırmakta ve sermaye girişlerinin sınırlı kalmasına neden olmaktadır.

Suriye ekonomisinin tarihsel bir eşikten geçtiği bu süreçte makroekonomik göstergelerdeki dengesizlikler, kurumsal kapasite zaafı ve dış kısıtlar kadar yeni siyasi ortamın sunduğu fırsatlar ve uluslararası sistemle yeniden bütünleşme çabaları da belirleyici olacaktır. Bu bağlamda ilerleyen sayfalarda Suriye'nin genel makroekonomik görünümü kısaca özetlendikten sonra yeni rejimin kurumsal yapılanma çalışmaları, dış ekonomik ilişkileri, sektör politikaları ve finans sektöründe gerçekleştirdiği faaliyetler incelenmiştir.

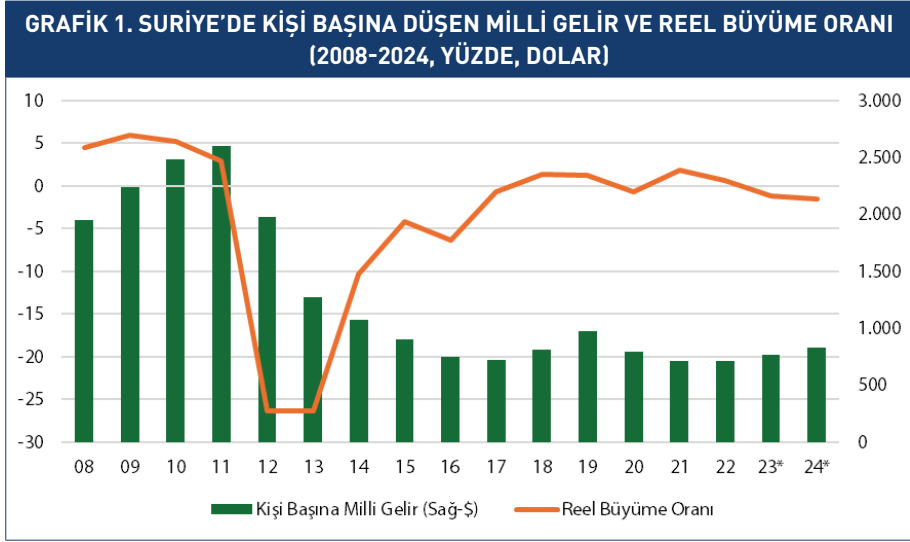

Suriye'nin bugün yüzleştiği temel sorun iç savaş sonrası toparlanma ihtiyacının yalnızca fiziksel altyapıyla sınırlı olmaması aynı zamanda mali disiplin ve parasal istikrarın yeniden sağlanması ile birçok siyasi ve ekonomik kurumun yeniden inşa edilmesini gerektirmesidir.

SURIYE EKONOMİSİNİN GENEL MAKROEKONOMİK GÖRÜNÜMÜ

2008-2024 dönemine ait reel gayrisafi yurt içi hasıla (GSYH) büyüme verileri incelendiğinde Suriye ekonomisinin iç savaş nedeniyle belirgin bir yapısal bozulma ve yüksek oynaklık sergilediği görülmektedir. 2008-2010 arasında büyüme oranları yüzde 4,5 ile yüzde 5,9 bandında istikrarlı bir seyir izlerken 2011'de başlayan iç savaşın etkisiyle ekonomik aktivite keskin biçimde daralmıştır. Bu doğrultuda milli gelir rakamlarında 2012 ve 2013 yıllarında gerçekleşen yüzde 26'yı aşan küçülme oranları dönemin minimum noktaları olup ülkede reel sektörün, iç ve dış ticaret akışlarının ve finansal sistemin çöküşünü net biçimde ortaya koymaktadır. 2014-2016 döneminde küçülme devam etmekle birlikte daralmanın şiddeti azal-

mış ve ardından ekonomi düşük tempolu bir toparlanma sürecine girmiştir. Ancak 2020 sonrası yeniden zayıflama eğilimi belirginleşmiş ve büyüme 2022-2024 döneminde sırasıyla yüzde 0,7; yüzde -1,2 ve yüzde -1,5 seviyelerine gerilemiştir.

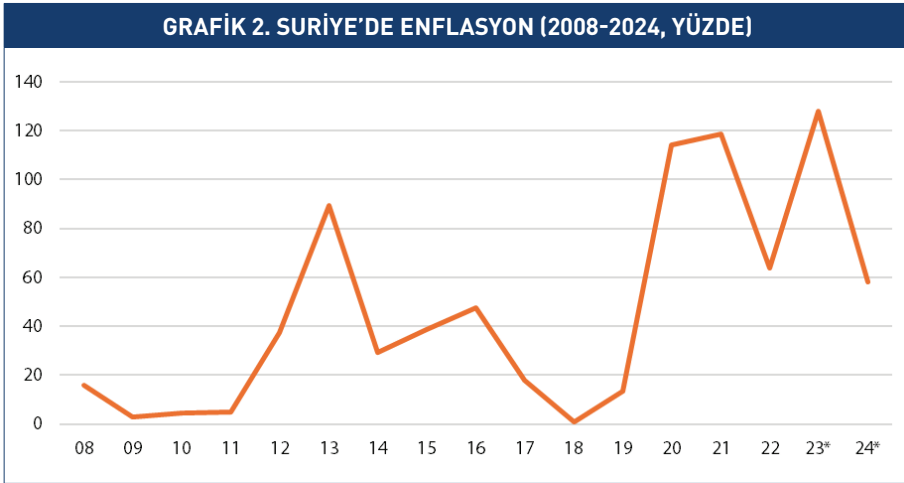
Kaynak: Syria Macro-Fiscal Assessment, (Dünya Bankası, Washington DC: Haziran 2025), s. 28-29.

* Tahmini rakamlar

İç savaş nedeniyle incelenen dönemde kaçınılmaz olarak negatif büyüme yaşandığı görülmektedir. Bu tablo uzun süreli çatışma ortamının oluşturduğu insani dramın arz yönlü kapasite kayıpları, sermaye stokunun tahribi, göç hareketleri ve dış finansmana erişim kısıtları gibi nedenlerle ekonomi üzerinde kalıcı baskı oluşturmuştur. Sonuç olarak incelenen dönemdeki büyüme trendi, Suriye ekonomisinin geçici bir ekonomik daralmanın ötesinde yapısal olarak kapasitesinde kayıplar yaşadığını ve kırılganlaştığını göstermektedir.

Söz konusu dönem kişi başına düşen milli gelir verileri temel alınarak incelendiğinde, Suriye ekonomisinde gelir düzeyinde sürekli ve derin bir erozyon yaşandığı açıkça görülmektedir. 2008'de 1.950 dolar olan kişi başına düşen milli gelir 2010'da 2 bin 480 dolara ulaşarak dönemin en yüksek seviyesine çıkmıştır. Bu dönem henüz iç savaşın başlamadığı ve ekonominin görece istikrarlı büyüme gösterdiği yıllara karşılık gelmektedir. Ancak 2011 sonrasında yaşanan insani dram neticesinde 2010 öncesi oluşan olumlu hava dağılarak ekonomik faaliyetler durma noktasına gelmiş ve sonuçta kişi başına milli gelir hızla gerilemeye başlamıştır. Suriye ekonomisi hızlı bir şekilde düşük gelirli ekonomiler kategorisine inmiştir. 2022-2024 arasında gelir seviyesinin 710-830 dolar bandında seyretmesi ekonominin toparlanma kapasitesinin son derece zayıf olduğunu ve devrim sonrası dönemde bile yapısal ekonomik sorunların derin şekilde devam ettiğini göstermektedir. Sonuç olarak ölçülebilen rakamlara göre milli gelirden 2008'e kıyasla yaklaşık yüzde 60'ın üzerinde bir kayıp yaşanmış ve iç savaş derin bir iktisadi tahribata yol açmıştır.

Suriye ekonomisinin yapısı enflasyon, dış ticaret açığı ve bütçe açığı açısından incelendiğinde de kötü durum oldukça belirgindir. Suriye'nin 2008-2011 döneminde enflasyon oranları görece düşük seyrederken (yüzde 2,9; yüzde 15,7) 2012 sonrasında iç savaşın etkisiyle fiyatlar hızla yükselmiş ve ekonomi yapısal bir yüksek enflasyon sürecine girmiştir. 2012-2019 arasında enflasyon zaman zaman yüzde 40 ile yüzde 50 seviyelerine çıkarak kalıcı fiyat istikrarsızlığına neden olmuştur. 2020 sonrası dönem ise belirgin bir kırılma noktasıdır. 2020'de enflasyon yüzde 114,2'ye ve 2021'de yüzde 118,8'e ulaşarak hiperenflasyona yaklaşmıştır. Bu dönemde hızlı kur değer kaybı, arz şokları, üretim kapasitesinin çökmesi ve para politikasının etkisizliği fiyat artışlarını kontrol edilemez hale getirmiştir. Sonuç olarak 2020 sonrası enflasyon rakamları Suriye ekonomisinin derin yapısal sorunlar ve ağır döviz krizi nedeniyle kronik ve oynak bir yüksek enflasyon rejimine sıkıştığını göstermektedir.

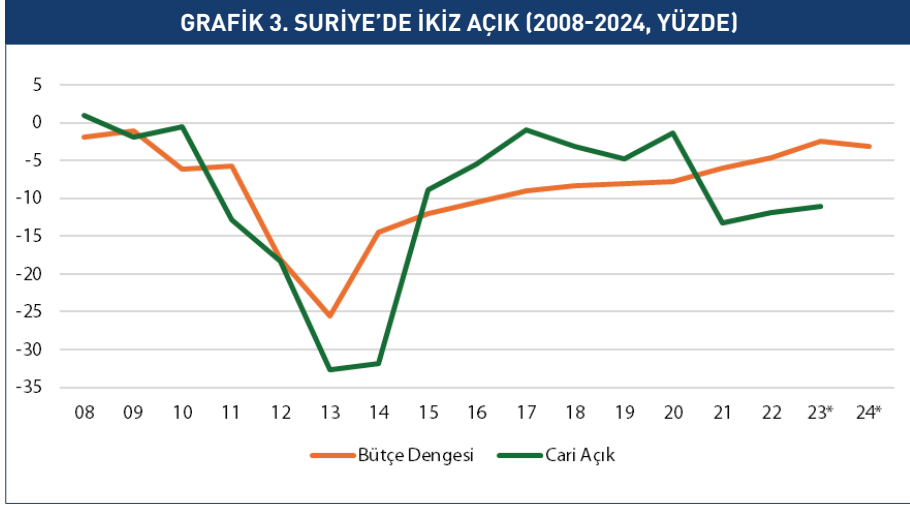

Kaynak: Syria Macro-Fiscal Assessment, s. 28-29.

* Tahmini rakamlar

Suriye açısından ikiz açık (bütçe açığı ve cari açık) verileri incelendiğinde 2008-2024 döneminde bütçe dengesinin sürekli negatif bölgede seyrettiği ve özellikle iç savaşın ilk tesirleriyle 2012-2014 arasında mali pozisyonun belirgin biçimde bozulduğu görülmektedir. Cari işlemler dengesi aynı dönemde yüksek volatilité ve derinleşen açıklarla karakterize olup dış finansmana ve ticarete bağımlılığın yapısal niteliğini güçlendirmektedir. Son yıllarda her iki göstergede gözlenen kısmi toparlanmaya rağmen mali ve dış denge göstergeleri orta vadeli sürdürülebilirlik açısından devam eden kırılmalıklara işaret etmektedir. Buradan hareketle iç savaştan ötürü Suriye ekonomisinin düşük büyüme, yüksek enflasyon ve ikiz açık sorunuyla yüzleştiği ve oldukça kırılgan bir yapıya sahip olduğu görülmektedir. Tüm bu makroekonomik problemler; kurumsal sorunlar, vergi sistemindeki bozukluklar, altyapı eksiklikleri ve finansal sorunlarla birleştiğinde

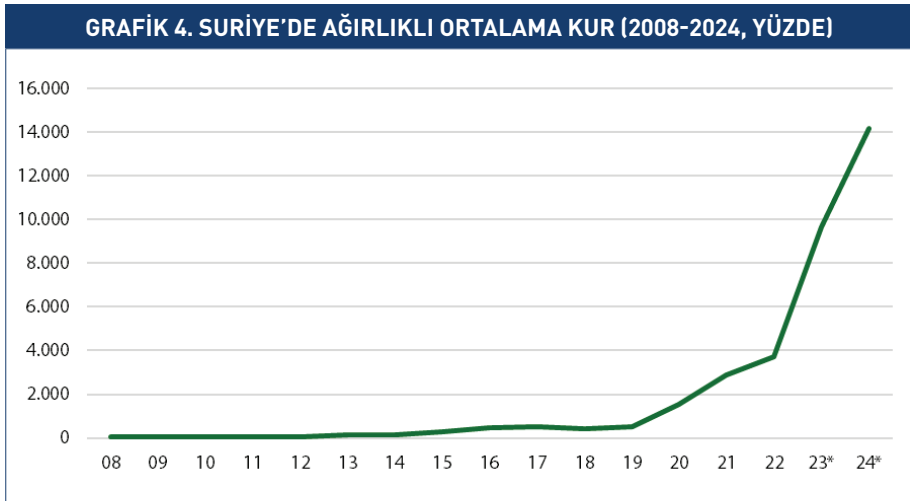
Suriye'nin 2000'lerin başındaki görece istikrar döneminin oldukça uzağında kaldığı söylenebilir.

Kaynak: Syria Macro-Fiscal Assessment, s. 28-29.

* Tahmini rakamlar

Dünya Bankası'nın hesaplamalarına göre 2008'de 1 ABD doları karşısında 46,6 Suriye lirası olan kurun 2024'e gelindiğinde 14 bin Suriye lirasını aşması beklenmektedir. Suriye para biriminde 300 kattan fazla yaşanan bu değer kaybı iç savaş nedeniyle yaşanan makroekonomik istikrarsızlığın ve ülke ekonomisinin yapısal tahribatının açık bir göstergesidir. Kurda yaşanan bu ölçekte bir değer kaybı tek başına bile üretim kapasitesinin çökmesi, dış ticaret kanallarının daralması, arz yönlü darboğazlar ve para politikasının etkisini kaybetmesi gibi çok çeşitli sorunlara neden olabilmektedir.

Kaynak: Syria Macro-Fiscal Assessment, s. 28-29.

* Tahmini rakamlar

Sonuç olarak döviz kuru, ülkelerin risk primine duyarlı temel göstergelerden biridir. Kuru belirleyen seviyelerin bu kadar hızlı ve yüksek bir şekilde bozulması ekonomik aktörlerin ülkeye yönelik risk algısının sert bir biçimde yükseldiğini de göstermektedir. Suriye lirasındaki bu dramatik değer kaybı sadece bir fiyat istatistiği değil aynı zamanda ülkenin yaşadığı krizin küresel finansal sistemdeki algısının bir karşılığıdır.

YAPTIRIMLARDAN YAPISAL SORUNLARA SURIYE EKONOMİSİ

2024'te kaydedilen yüzde 1,5'lik reel daralmanın ardından Suriye ekonomisinin 2025'te yaklaşık yüzde 1 oranında sınırlı bir büyüme göstermesi beklenmektedir. Bu projeksiyon ekonomik faaliyetin halen likidite sıkışıklığı, dış finansman kaynaklarına erişimdeki zorluklar ve finansal sistemin işleyişindeki yapısal aksaklıklar nedeniyle baskı altında olduğunu göstermektedir. Yaptırımlarda gözlenen kısmi gevşemenin büyüme üzerinde sınırlı bir pozitif etkisi olabileceği öngörülsede dış varlıklara erişim sorunlarının sürmesi, uluslararası finans sistemine entegrasyonun zayıf kalması ve enerji arz zincirlerindeki devam eden darboğazlar gibi küresel ekonomik sorunlar iktisadi toparlanmayı belirgin biçimde sınırlandırmaktadır. Bu koşullar altında Suriye ekonomisinin 2025 görünümü hem arz yönlü kapasite kısıtları hem de finansal aktarım mekanizmasındaki yapısal kırımlar nedeniyle teknik açıdan yüksek kırılmalı barındırmakta ve potansiyel büyüme patikasından uzak bir seyir izlemektedir.¹

Bu zayıf büyüme dinamiklerine karşın Şam yönetimi yatırım ve iş ortamını geliştirmeye yönelik kapsamlı yasal reformlar uygulamaya koymaktadır. Fikri mülkiyet haklarının güçlendirilmesi, yeni kurumsal yapıların oluşturulması, yatırımcı dostu bir vergi rejiminin kurgulanması ve finans sektöründe sermaye mobilizasyonunu hızlandıracak düzenlemelerin hazırlanması yabancı doğrudan yatırımları yeniden çekmeyi amaçlayan stratejik girişimlerdir. Şam Menkul Kıymetler Borsası'nın yeniden açılması ve Merkez Bankası'nın modern elektronik ödeme sistemlerine yönelik imzaladığı anlaşmalar finansal piyasaların canlandırılmasına ve küresel ödeme ağlarına entegrasyon kapasitesinin artırılmasına yönelik önemli adımlar olarak değerlendirilmektedir. Bu adımlara ilave olarak altyapı ve lojistik geliştirme çabaları ile uluslararası iktisadi yapıya uyum süreçleri daha şeffaf, öngörülebilir ve istikrarlı bir yatırım ortamı oluşturmayı hedeflemektedir. Makroekonomik ve finansal reformların eş zamanlı yürütülmesi yeniden inşa sürecine kurumsal bir çerçeve sunarken yatırım gündeminde şeffaflığın artırılması

¹ "New World Bank Report Highlights Syria's Economic Challenges and Recovery Prospects for 2025", Dünya Bankası, 7 Temmuz 2025, <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2025/07/07/-new-world-bank-report-highlights-syria-s-economic-challenges-and-recovery-prospects-for-2025>, (Erişim tarihi: 24 Kasım 2025).

New York Federal Rezerv Bankası ile SWIFT ağı üzerinden yapılan ve “selamlama bildirimini” niteliğinde olan işlem Suriye’nin küresel bankacılık altyapısına geri döndüğünü uluslararası muhataplarına resmen bildirme yönünde attığı önemli adımlardandır.

ve uluslararası yatırımcılarla iletişimin güçlendirilmesi, Suriye’yi rekabetin ötesinde iş birliğine dayalı bir ekonomik platform haline getirmeyi amaçlayan bütüncül bir yaklaşım ortaya koymaktadır.² Örneğin Suriye özelinde KÖİ modelinin ilk örnekleri de görülmeye başlanmıştır. Ülkenin ekonomik kalkınmasında katalizör rolü oynayacak 7 milyar dolarlık bir enerji yatırımı Türkiye-ABD-Katar ortaklığıyla hayata geçirilmiştir.³

Suriye, iç savaş sonrasında uluslararası ödeme sistemine yeniden entegrasyon sağlama yönünde de adımlar atmaya başlamıştır. Bu kapsamda Suriye Merkez Bankası tarafından yapılan açıklamaya göre Şam’da faaliyet gösteren bir bankadan İtalya’daki bir muhabir bankaya doğrudan ticari nitelikte bir ödeme işlemi başarıyla tamamlanmıştır. Bu adım Suriye’nin küresel finansal mimariye yeniden entegrasyon sürecinde kritik bir dönüm noktası olarak değerlendirilmektedir. Bu ödeme işlemi 2011’de başlayan iç savaşın ardından ülkeye uygulanan kapsamlı finansal ve bankacılık kısıtlamaları nedeniyle kesintiye uğrayan uluslararası para transferi mekanizmalarının yıllar sonra yeniden işlerlik kazandığını göstermektedir. Suriye’nin uluslararası finansal kurumlarla güven tesis etme çabalarının bir parçası olarak dikkat çeken bu adım dış ticaret işlemlerinde şeffaflık ve işlem güvenliği açısından yapısal bir normalleşmeye işaret etmektedir. Bununla birlikte söz konusu adımın devamının gelmesi halinde yaptırımlar, dış politika dinamikleri ve uluslararası düzenleyici çerçevelerle uyum konusunda önemli gelişmeler yaşanabilecektir.⁴ Bu noktada Suriye Merkez Bankası da diğer merkez bankalarıyla ödeme sistemleri üzerinden ilişki kurmaya başlamıştır. New York Federal Rezerv Bankası ile SWIFT ağı üzerinden yapılan ve “selamlama bildirimini” niteliğinde olan işlem Suriye’nin küresel bankacılık altyapısına geri döndüğünü uluslararası muhataplarına resmen bildirme yönünde attığı önemli adımlardandır.⁵ Öte yandan Suriye Merkez Bankası bu tür uluslararası entegrasyon adımlarının yanı sıra ülke parasının istikrarlı bir şekilde basılması için de arayış içindedir. Bu noktada mevcut anlaşmanın Rusya ile yapıldığı belirtilmektedir.⁶

² “Experts Respond: Syrian President Ahmed al-Sharaa’s Landmark Visit to New York and First UNGA Participation”, SETA, <https://www.setav.org/en/experts-respond-syrian-president-ahmed-al-sharaas-landmark-visit-to-new-york-and-first-unga-participation>, (Erişim tarihi: 24 Kasım 2025).

³ “Suriye’nin Enerji Yatırımı 7 Milyar Dolarla Uygulama Safhasına Ulaştı”, Ekonomim, 6 Kasım 2025, <https://www.ekonomim.com/dunya/suriyenin-enerji-yatirimi-7-milyar-dolarla-uygulama-safhasina-ulasi-haberi-853716>, (Erişim tarihi: 24 Kasım 2025).

⁴ “Exclusive: Syria Made First Direct International Bank Transfer via SWIFT since War, Central Bank Governor Says”, Reuters, 19 Haziran 2025.

⁵ “Syria Sends First Swift Message to New York Fed, Central Bank Governor Says”, Reuters, 19 Haziran 2025.

⁶ Ikram Kouachi, “Syrian Central Bank Confirms Arrival of Syrian Pounds from Russia, Denies Inaccurate Claims”, Anadolu Ajansı, 14 Şubat 2025.

Suriye'nin uluslararası sisteme entegrasyon kapsamında yaptığı siyasi çalışmalar da devam etmektedir. Devlet Başkanı Ahmed Şara'nın Washington'a gerçekleştirdiği ve finans çevrelerini de kapsayan ziyareti bu yönde atılan en önemli adımdır. Söz konusu ziyaretle ABD Hazine Bakanlığı tarafından 2019'da yürürlüğe giren ve Suriye'ye yönelik geniş ölçekli ekonomik ve finansal yaptırımlar içeren Sezar Yasası (Caesar Act)⁷ kapsamındaki uygulamaların belirli bir süreyle kısmen askıya alınması, Suriye hükümetinin uluslararası sisteme entegrasyon kapasitesini güçlendirebilecek bir adımdır. ABD Yabancı Varlıklar Kontrol Ofisi (OFAC) tarafından yapılan açıklama Suriye'ye yönelik yaptırımların Rusya ve İran'la ilişkili işlemler hariç genel olarak durdurulduğunu ortaya koymaktadır. Öte yandan Esed dönemi Suriye hükümeti yöneticilerine ilişkin yaptırımlar ise sürdürülmektedir.⁸ Yaptırımlardaki bu gevşemeyle Suriye ile gerçekleştirilecek dış ticaret işlemlerinin kolaylaşması muhtemeldir.

EKONOMİK YENİDEN YAPILANMA VE ULUSLARARASI İŞ BİRLİKLERİ

GENEL ÇERÇEVE: KIRILGANLIKLAR, REFORM VE KAPSAYICILIK İHTİYACI

Suriye geçiş hükümeti ekonominin yeniden yapılandırılması çalışmalarında yaptırımların durdurulması ve uluslararası entegrasyon süreçleriyle birlikte iç piyasaların toparlanması için de birtakım adımlar atmıştır. İlk aylarda ithalat-ihracat kontrollerini gevşetme, bazı kamu iktisadi teşebbüslerini özelleştirme ve kamuda istihdamı azaltma gibi serbestleştirici adımlar atmıştır. Amaç ise iç savaş ve yolsuzlukla ağır hasar görmüş, yaptırımlarla boğulan bir ekonomiyi dış yatırım için cazip hale getirmek ve verimsiz kamu işletmelerinin yükünü azaltmaktır.⁹ Ancak bu dönüşüm yaptırımlar ve finansal izolasyonun sürdüğü, finansal piyasalarda istikrarın sağlanamadığı, işsizlik ve yoksulluğun sürdüğü son derece kırılgan bir zeminde gerçekleşmektedir. Bu kırılgan zemin üzerinde hükümetin özellikle alt yapı, konut, sanayi, tarım ve enerji alanlarında acil önlemler alması ve adımlar atması gerekmektedir. Ancak hükümet bunları yaparken bahsi geçen işsizlik, yoksulluk ve gelir eşitsizliği konularını da göz önünde bulundurmalıdır.

7 Suriye'deki savaş suçları nedeniyle Esed rejimi ve ona destek veren yabancı paralı askerlere yaptırım öngören "Sezar Suriye Sivil Koruma Yasası" (Caesar Syria Civilian Protection Act) adını taşıyan hukuki düzenleme hakkında detaylı bilgi için bkz. Murat Arslan ve Ola Karakurt, "ABD'nin Esed Rejimine Yönelik Sezar Yasası ve Muhtemel Sonuçları", *SETA Perspektif*, Sayı: 286, (Haziran 2020).

8 Muhammed Yasin Güngör, "US Partially Suspends Caesar Act Sanctions on Syria for 180 Days", *Anadolu Ajansı*, 10 Kasım 2025.

9 William Luebker, "Sanctions Jeopardize Post-Civil War Syrian Economy Despite Economic Reforms", *Michigan Journal of Economics*, 3 Nisan 2025, <https://sites.lsa.umich.edu/mje/2025/04/03/sanctions-jeopardize-post-civil-war-syrian-economy-despite-economic-reforms/>, (Erişim tarihi: 24 Kasım 2025).

8 Aralık 2024'te rejim değişimi sonrası Suriye'nin iktisadi yeniden yapılanma kapasitesini belirleyen kritik unsurlardan biri de dış aktörlerle kurulan çok katmanlı iş birlikleridir. Bu iş birlikleri bir yandan yaptırım rejimi ve siyasi meşruiyet tartışmalarıyla sınırlanırken diğer yandan Körfez ülkeleri başta olmak üzere bölgesel güçlerin altyapı, enerji ve yeniden yapılanma odaklı girişimleriyle şekillenmektedir.

ALTYAPI: ELEKTRİK, SU, ULAŞTIRMA VE DİJİTAL BAĞLANTI

İç savaş ve Şubat 2023'te yaşanan şiddetli deprem özellikle elektrik, su ve ulaştırma altyapısında ağır tahribata yol açmıştır. Dünya Bankası'nın hasar değerlendirmesi, toplam fiziksel hasarın neredeyse yarısının altyapıya ait olduğunu, kritik kentlerin (Halep, Humus, kırsal Şam) elektrik santralleri, iletim hatları, su şebekeleri ve kara yolu/demir yolu ağlarının büyük ölçüde kullanılamaz hale geldiğini ortaya koymaktadır.¹⁰

Devrim sonrası ilk aylarda birçok bölgede günde yalnızca 2-3 saat şebeke elektriği verilebilmiş, Türkiye ve Katar'ın desteğiyle bu sürenin 8 saate çıkarılması hedeflemiştir.¹¹ Kasım 2025'te ise Şam'a 24 saat süreli elektrik hizmeti verilmeye başlanmıştır. Su şebekesinin bozulması, enerji kesintileri ve yakıt kıtlığı sağlık hizmetlerinden eğitim kurumlarına kadar tüm sektörlerin işlevselliğini sınırlamaktadır.¹²

İç savaş sonrası altyapının yenilenmesi için ilk olarak acil onarım gerektiren elektrik, su, arıtma tesisleri ve hastaneler gibi kamu hizmetlerine yönelmesi gerekmektedir. İkinci aşamada Dünya Bankası ve bölgesel kalkınma bankalarının hasar haritalarını kullanarak yüksek nüfus yoğunluğu ve ekonomik potansiyeli olan koridorlara (Şam-Halep hattı, Akdeniz kıyı şeridi, Türkiye sınırı boyunca ticaret aksları) öncelik verilmelidir.¹³ Ulaştırma altyapısında liman-demir yolu-kara yolu entegrasyonu sağlayan projeler (Tartus ve Lazkiye merkezli lojistik hatlar) kademeli olarak açılmalıdır.¹⁴ Son olarak bu projelerin finansmanı ve yönetimi için finansman modelleri ve yönetim sisteminin şekillenmesi gerekmektedir. İhale süreçleri ve sonrasındaki denetim mekanizmaları özellikle süreçte kritik rol oynamaktadır.¹⁵

10 *Syria Economic Monitor: Conflict, Crises, and the Collapse of Household Welfare*, (Dünya Bankası, Washington DC: 2024).

11 Natacha Danon, "As Syria Embarks on Fragile Transition, Sanctions Stand in the Way", Syria Direct, 15 Ocak 2025, <https://syriadirect.org/syria-embarks-on-fragile-transition-sanctions-stand-in-the-way>, (Erişim tarihi: 24 Kasım 2025).

12 "Syria: Conflict, Displacement, and Humanitarian Needs", ACAPS, (2025), <https://www.acaps.org/en/countries/syria>, (Erişim tarihi: 24 Kasım 2025).

13 "Rebuilding the Syrian Economy after a 14-Year Crisis", Strategiccs, 4 Nisan 2025, <https://strategiccs.com/en/analyses/rebuilding-the-syrian-economy-after-a-14-year-crisis>, (Erişim tarihi: 24 Kasım 2025).

14 Laith Alajlouni, Joseph Dempsey ve Albert Vidal Ribe, "Tartus Port and Syria's New Geo-Economic Strategy", IISS, 3 Temmuz 2025, <https://www.iiss.org/online-analysis/online-analysis/2025/07/tartus-port-and-syrias-new-geo-economic-strategy>, (Erişim tarihi: 24 Kasım 2025).

15 "Syria's Economic Crossroads: The Illusion of Reform Amidst Structural Collapse", The Syrian Observer, 16 Şubat 2025, <https://syrianobserver.com/society/syrias-economic-crossroads-the-illusion-of-reform-amidst-structural-collapse.html>, (Erişim tarihi: 24 Kasım 2025).

KONUT: BARINMA HAKKI, KENTSEL PLANLAMA VE MÜLKİYET REJİMİ

UNDP ve Dünya Bankası verileri, ülke genelinde konut stokunun önemli bir bölümünün ya tamamen yok olduğunu ya da ağır-orta hasarlı hale geldiğini göstermektedir. Bazı tahminlere göre konut stokunun yaklaşık yüzde 4-5'i tamamen yıkılırken yüzde 15-20'si ciddi hasar görmüştür.¹⁶ Bu tablo hem mülkiyet hakkı ve yerinden edilme hem de kentsel kimliğin korunması bağlamında kritik sorular ortaya çıkarmaktadır.

İç savaş sonrası konut politikalarının eski rejimin “siyasi sadakati ödüllendiren, muhalif bölgeleri tasfiye eden” yeniden imar yaklaşımlarından ayrışması hayati önem taşımaktadır. Aksi takdirde yeniden yapılanma sürecinin mülksüzleştirici ve dışlayıcılığa neden olan, sosyal gerilimleri derinleştiren, geri dönüşleri ve toplumsal uzlaşmayı baltalayabilen bir hal alma riski vardır.¹⁷

Suriye’de konut politikalarının yeniden tasarımında temel ilke yerinden edilmiş vatandaşlar ve mültecilerin güvenli, gönüllü ve onurlu dönüşünü mümkün kılacak bir yasal çerçevenin oluşturulmasıdır. UNDP’nin 2025 değerlendirmesi, geri dönüş ve yeniden entegrasyonun yalnızca fiziksel konut onarımından ibaret olmadığını; mülkiyet haklarının tanınması, tazminat/yeniden yerleştirme mekanizmalarının oluşturulması ve hukuki belirsizliklerin kaldırılmasının kritik önemde olduğunu vurgulamaktadır.¹⁸ Bu nedenle geçiş döneminde hazırlanan yasal düzenlemelerin, yerinden edilen hanelerin hak kaybını önlemeyi ve dönüş kararını siyasi baskılardan arındırmayı önlemesi gerekmektedir.

Ayrıca konut politikalarının iç savaşın tahrip ettiği mahalle dokularını tamamen yıkıp yerine yüksek gelir gruplarına yönelik projeler inşa etmeyi hedefleyen eski rejim yaklaşımından uzaklaşması gerekmektedir. UNDP ve ACAPS verileri özellikle Humus ve Halep gibi kentlerde fiziksel hasarın yanı sıra kentsel kimlik, sosyal ağlar ve topluluk bağlarının da ağır zarar gördüğünü göstermektedir. Bu nedenle “yerinde dönüşüm” ve mahalle kimliğini koruyan modellerin uygulanması hem sosyal uyumu hem de ekonomik toparlanmayı destekleyen bir araç olarak ön plana çıkmaktadır.¹⁹ Geçiş hükümetinin konut politikaları kırılğan gruplara öncelik verecek şekilde kademeli bir modelle tasarlanmalıdır. UNDP’nin kırılğan hane analizine göre dul kadınlar, tek ebeveynli aileler, en-

Suriye’de konut politikalarının yeniden tasarımında temel ilke yerinden edilmiş vatandaşlar ve mültecilerin güvenli, gönüllü ve onurlu dönüşünü mümkün kılacak bir yasal çerçevenin oluşturulmasıdır.

¹⁶ “Syria: Conflict, Displacement, and Humanitarian Needs”.

¹⁷ “Rebuilding the Syrian Economy after a 14-Year Crisis”.

¹⁸ *The Impact of the Conflict in Syria: A Devastated Economy, Pervasive Poverty and a Challenging Road Ahead to Social and Economic Recovery*, (UNDP, New York: 2025).

¹⁹ *The Impact of the Conflict in Syria*; “Syria: Conflict, Displacement, and Humanitarian Needs”.

gelliler ve uzun süreli yerinden edilmiş gruplar barınma açısından en yüksek risk altında bulunan kesimlerdir.²⁰

Konut projelerinin ekonomik etkisinin kalıcı olabilmesi için yerel üretim zincirlerini ve istihdamı güçlendirecek şekilde tasarlanması gerekmektedir. Yeniden yapılanmada inşaat sektörü kritik rol oynamakta birlikte yerel malzeme üreticileri ve KOBİ'lerin projelere dahil edilmesi hem maliyetleri düşürme hem de ekonomik toparlanmayı hızlandırma potansiyeli taşımaktadır.²¹ Benzer şekilde TEPAV bünyesinde hazırlanan çalışma da Türkiye sınırı boyunca yer alan bölgelerde inşaat ve lojistik sektörlerinin yeniden canlandırılmasının bölgesel ticaret ve sanayi entegrasyonu açısından stratejik önem taşıdığını belirtmektedir.²²

Körfez kaynaklı yatırımların özellikle gayrimenkul ve inşaat sektörüne yönelme eğilimi gösterdiği bilinmektedir. New Lines Institute bu yatırımların spekülâtif gayrimenkul projelerine kayma riski bulunduğunu, bu nedenle vergi teşvikleri ve düzenleyici çerçevenin orta gelir ve sosyal konut projelerini önceliklendirecek şekilde tasarlanması gerektiğini belirtmektedir.²³ Bu yaklaşım hem konut arzını dengeli artıracak hem de kısa vadeli finansal kazançlar yerine uzun vadeli kentsel istikrar oluşturacaktır.

SANAYİ VE TARIM: ÜRETİMİN YENİDEN AYAĞA KALDIRILMASI

Suriye'nin iç savaş öncesi ekonomik yapısı kısmen kent merkezli sanayi ve ticaret kısmen de geniş bir tarım sektörü üzerine kuruluydu. 2011 sonrası dönemde hem sanayi tesisleri hem de tarımsal altyapı ağır darbe aldı. ACAPS ve diğer kaynaklar üretim kapasitelerindeki çöküşün istihdam ve gıda güvenliği üzerinde yıkıcı etkileri olduğunu vurgulamaktadır.²⁴ Yeni yönetim sanayi sektörünü canlandırmak için iki yönlü strateji izlemektedir. Buna göre devletin üretimden elinin kademeli çekileceği bir serbest piyasa modeli önerilmektedir. Bu bağlamda 107 kamu sanayi işletmesinin özelleştirilmesi veya kapatılması böylelikle verimsiz, zarar eden ve yolsuzlukla iç içe geçmiş KİT'lerin yükünün azaltılması hedeflenmiştir.²⁵ Ayrıca Halep ve Şam çevresinde, Türkiye sınırı boyunca ve Akdeniz kıyısında organize sanayi bölgeleri ve serbest ticaret alanları oluşturularak hem yerli hem de yabancı yatırımın çekilmesi amaçlanmaktadır.²⁶

²⁰ *The Impact of the Conflict in Syria*.

²¹ "Rebuilding the Syrian Economy after a 14-Year Crisis".

²² Güven Sak vd., *Suriye için Düzenli Bir Ekonomik Toparlanma Süreci Nasıl Tasarlanabilir? Suriye için Bir Strateji Önerisi*, (TEPAV, Ankara: Haziran 2025).

²³ Henry Rogers, "Why is Saudi Arabia Investing in Syria?", New Lines Institute, 2 Ekim 2025, <https://newlinesinstitute.org/geo-economics/why-is-saudi-arabia-investing-in-syria>, (Erişim tarihi: 24 Kasım 2025).

²⁴ "Syria: Conflict, Displacement, and Humanitarian Needs".

²⁵ Luebker, "Sanctions Jeopardize Post-Civil War Syrian Economy Despite Economic Reforms".

²⁶ "Dispatches from Damascus: The State of Syria's Postwar Transition Nine Months after Assad's Fall", Atlantic Council, 4 Eylül 2025, <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/damascus-the-state-of-syrias-postwar-transition-nine-months-after-assads-fall>, (Erişim tarihi: 24 Kasım 2025).

Sanayi politikasının başarılı olması ve kalkınma ve gelişmenin ülke geneline yayıldığı bir ilerleme için birtakım ilkeler öne çıkmaktadır. Öncelikle bir sanayi politikasını şekillendirecek kurumsal reformlar ve profesyonel yönetim ele alınmalıdır. 1960'lardan beri süre gelen devlet merkezli politikalar kademeli bir şekilde değerlendirilmelidir. Burada bir özelleştirme tercih edilecekse şeffaf ihale süreçleri ve rekabet hukuku kurularak devam edilmelidir. KOBİ'ler ve yerel girişimciler için mikro finans, düşük faizli krediler ve iş geliştirme hizmetleri sağlanarak küresel ve bölgesel tedarik zincirlerine entegrasyon desteklenmelidir.²⁷

TARIM VE KIRSAL KALKINMA

İç savaş tüm sektörlerde olduğu gibi tarımsal üretimi hem fiziksel hem de kurumsal düzeyde tahrip etmiştir. Sulama altyapısı hasar görmüş, girdi fiyatları (tohum, gübre, yakıt) yükselmiş, piyasa erişimi ve lojistik ağlar zarar görmüş ve tarımsal üretim için önemli olan kırsal nüfusun önemli bir bölümü yerinden edilmiştir. Ayrıca Kasım 2024'te yağışların geç başlaması, 2024 sonundaki geçiş süreci ve 2024-2025 kış kuraklığı yüzünden kışlık tahıl ekimi ciddi biçimde aksamıştır. Kuraklığın halen devam etmesi gıda güvenliği ve kırsal gelirler üzerinde doğrudan iktisadi etkiye sahiptir.²⁸ 2008-2010 arasında yaşanan kuraklıkların Arap ayaklanmaları üzerindeki etkileri birçok çalışmada vurgulanmıştır.

Bu koşullarda tarım politikası gıda güvenliğini güçlendiren, küçük çiftçiyi koruyan ve çevresel sürdürülebilirliği gözeten bir çerçeveye oturtulmalıdır. Bu çerçevenin hayata geçebilmesi için izlenmesi gereken öncelikli adımlar ise şöyle sıralanabilir:

- Kritik ürünlerde (buğday, arpa, temel sebze-meyve) hedefli destek ve alım garantileri
- Sulama kanalları ve barajların onarımı; su verimliliği yüksek sulama tekniklerine (damla, yağmurlama) geçişi teşvik eden programlar
- Kırsal kooperatiflerin güçlendirilmesi; kadınlar ve gençlerin tarımsal üretim ve kırsal girişimlerde daha fazla yer almasını destekleyen hibeler
- Sınır aşan tarım ticareti için Türkiye, Irak ve Ürdün ile lojistik ve sertifikasyon iş birlikleri

ENERJİ: GÜVENLİK, DÖNÜŞÜM VE BÖLGESEL ENTEGRASYON

Enerji üretiminin kahir ekseriyeti kuzeydoğu sahalarında yapılmakta ve bu sahaların önemli bir bölümü bugün de fiilen farklı aktörlerin kontrolünde çalışmaya

²⁷ "Dispatches from Damascus".

²⁸ *Syria Macro-Fiscal Assessment*.

devam etmektedir. Aynı zamanda yakıt kıtlığı ve düşük şebeke güvenilirliği ekonominin tüm sektörlerini dolaylı olarak baskılamaktadır.²⁹

Bu bağlamda geçtiğimiz yılda temel arz güvenliği ve rafinaj kapasitesinin rehabilitasyonu için birtakım adımlar atılmaya çalışılmıştır. Mevcut rafineri ve elektrik santrallerinin onarımı, kısa vadede Katar ve diğer bölgesel ortaklar ile doğal gaz ve yakıt tedariki için swap ve uzun vadeli sözleşmeler imzalanmıştır.³⁰ Enerji sübvansiyonlarının en kırılğan haneleri koruyacak ama bütçe üzerinde sürdürülemez kalıcı yük oluşturmayacak şekilde yeniden tasarlanması ve elektrikte kademeli tarife ve sosyal yardım mekanizmalarının entegrasyonu gerekmektedir. Özellikle elektrik fiyatlarındaki artışlar sosyal sorunlara yol açma potansiyeli taşımaktadır.³¹ Daha önce bahsedildiği üzere enerji alanında önemli anlaşmalara imza atılmıştır. Elektrik altyapısının güçlendirilmesi için uluslararası konsorsiyum çalışmalara başlamış ve somut adımlar atılmıştır.

YAPTIRIMLAR, KISMİ GEVŞEME VE ÇOK TARAFLI ÇERÇEVE

Suriye'nin iç savaş sonrası ekonomik yeniden yapılanması büyük ölçüde uluslararası finansal kuruluşlar ve Birleşmiş Milletler (BM) sistemiyle kurulacak ilişkinin niteliğiyle belirlenecektir. 2011-2024 arasında ülke yaptırımlar, güvenlik riskleri ve sahadaki parçalı kontrol yapısı nedeniyle uluslararası finansman kanallarından neredeyse tamamen dışlanmış durumdadır. Yeni yönetimin önceliği ise bu dışlanmayı tersine çevirmek, uluslararası toplumun güvenini yeniden kazanmak ve insani yardımdan kalkınma finansmanına geçişi mümkün kılacak bir kurumsal çerçeve oluşturmaktır.

UNDP, Dünya Bankası ve bölgesel kalkınma bankaları Suriye'nin öncelikli ihtiyaç alanlarını (altyapı, sağlık, su ve sanitasyon, eğitim, enerji ve tarım) ayrıntılı biçimde haritalandırmış, iç savaşın toplam doğrudan fiziksel hasarının ülke GSYH'sinin katbekat üzerinde olduğunu ortaya koymuştur. Bu kurumsal bilgi birikimi yeni yönetimin dış partnerlerle müzakere sürecinde stratejik bir temel sunmaktadır. Ancak bu iş birliklerinin hayata geçebilmesi özellikle Amerikan yaptırımlarının oluşturduğu finansal risk nedeniyle ciddi ölçüde güçleşmektedir. ABD'nin sağladığı sınırlı insani muafiyetlere rağmen bankacılık işlemlerinin büyük bir kısmı halen yaptırım riskinden arındırılmış değildir. Bu durum özel sektörün Suriye'ye yönelmesini engellemekte ve yeni yönetimi kurumsal şeffaflık, mali denetim ve yolsuzlukla mücadele alanlarında somut ilerlemeler göstermeye zorlamaktadır.

²⁹ Danon, "As Syria Embarks on Fragile Transition".

³⁰ Danon, "As Syria Embarks on Fragile Transition".

³¹ "Syrians Furious at Major Hike in Electricity Prices", RFI, 6 Kasım 2025, <https://www.rfi.fr/en/middle-east/20251106-syrians-furious-at-major-hike-in-electricity-prices>, (Erişim tarihi: 24 Kasım 2025).

Yeni yönetim iktisadi açılımını halen büyük ölçüde ABD ve AB yaptırım rejimleri altında yürütmektedir. ABD tarafından açıklanan yaptırım muafiyeti özellikle elektrik ve petrol sektörlerinde devlet kurumlarının finansmanına imkan tanıyarak sınırlı da olsa bir nefes alanı açmıştır.³² Ancak bu muafiyet özel sektör yatırımlarını kapsamamış, bankacılık ve yatırım kısıtları yürürlükte kaldığı için yeniden yapılanma için gerekli sermaye girişinin önünü tam olarak açmamıştır.

AB cephesinde ise ulaştırma, enerji ve bankacılık gibi alanlarda geçici gevşeme çağruları gündeme gelse de henüz kapsamlı bir yaptırım kaldırma paketi devreye girmemiştir.³³ Diğer taraftan yaptırımların yeni dönemde dahi petrol-gaz, bankacılık ve doğrudan yatırımlar üzerindeki kısıtlayıcı etkisinin sürdüğü, bu nedenle dış iş birliklerinin çoğunun “inisiyatif” ve “niyet beyanı” seviyesinde kaldığı vurgulanmaktadır.³⁴

Devrimin ilk üç ayında Türkiye'nin yüzen elektrik santralleriyle Suriye'ye elektrik sağlama önerisi ile Katar'ın kamu çalışanlarının maaşlarını üstlenme teklifi başlıca bölgesel inisiyatifler olarak öne çıkmaktadır.³⁵ Bu teklifler enerji arzı ve bütçe açığı gibi kısa vadeli baskıları hafifletmeyi amaçlayan ancak henüz tam ölçekli yatırım anlaşmasına dönüşmemiş adımlar olarak okunmalıdır.

Devrimin ilk üç ayında Türkiye'nin yüzen elektrik santralleriyle Suriye'ye elektrik sağlama önerisi ile Katar'ın kamu çalışanlarının maaşlarını üstlenme teklifi başlıca bölgesel inisiyatifler olarak öne çıkmaktadır.

KÖRFEZ ODAKLI YATIRIM DALGASI VE SEKTÖRLERE DAĞILIMI

Son bir yılda somut anlaşmaların en görünür olduğu eksen Körfez-Suriye hattıdır. Suudi Arabistan'ın yumuşak güç temelli bir stratejiyle Suriye'nin ekonomik kalkınmasında merkezi rol üstlenmeye yöneldiği, yaptırımların gevşemesi için yoğun diplomatik baskının yanı sıra doğrudan ekonomik açılımlar başlattığı da görülmektedir.³⁶ Bu çerçevede son bir yılda öne çıkan anlaşmalar kısaca şöyle özetlenebilir:

- **Bütçe Destekleri ve Borç Kapatma:** Suudi Arabistan ve Katar; Suriye geçiş hükümetinin likidite baskısını hafifletmek için kamu çalışanlarının maaş ödemelerine katkı taahhüdünde bulunmuş ve Suriye'nin Dünya Bankası'na olan 15,5 milyon dolarlık borcunun kapatılmasını üstlenmiştir.³⁷ Bu düzen-

32 Danon, “As Syria Embarks on Fragile Transition”.

33 Danon, “As Syria Embarks on Fragile Transition”; Luebckert, “Sanctions Jeopardize Post-Civil War Syrian Economy Despite Economic Reforms”.

34 “Rebuilding the Syrian Economy after a 14-Year Crisis”.

35 “Rebuilding the Syrian Economy after a 14-Year Crisis”.

36 Rogers, “Why is Saudi Arabia Investing in Syria?”.

37 Rogers, “Why is Saudi Arabia Investing in Syria?”.

leme doğrudan bütçe desteği niteliği taşıdığı için kısa vadeli makro istikrar ve döviz kuru beklentilerine dair olumlu sinyal vermektedir.

- **Altyapı, İnşaat ve Telekomünikasyon Anlaşmaları:** Temmuz 2025'te Suudi Arabistan Yatırım Bakanı Halid Falih gayrimenkul, altyapı ve telekomünikasyon alanlarında toplam 6,4 milyar dolar tutarında anlaşma ve mutabakat zaptı imzalandığını ve bir Suudi-Suriye İş Konseyi kurulduğunu açıklamıştır.³⁸ Bu paket konut ve kentsel dönüşüm projeleri, kara yolu ve liman bağlantı yatırımları ile mobil şebeke ve fiber altyapının kademeli yenilenmesini kapsamaktadır.
- **Çimento ve İnşaat Malzemeleri Sektörüne Giriş:** Suudi sermayesi Suriye çimento ve hazır beton sektöründe kayda değer paylar edinmiştir. Bu yatırımların yeniden yapılanma sürecinde hem maliyetleri düşürme hem de yerel istihdamı artırma açılarından reel katkıları bulunmaktadır.³⁹ Bu alanda geçtiğimiz bir yıl içerisinde Suudi ve Körfez merkezli şirketler Suriye'de ortak girişimler ve kapasite artırımı projeleri için bir dizi çerçeve anlaşma imzalamıştır. Örneğin 24 Temmuz 2025'te Suudi Yatırım Bakanı Falih, Suriye'de 11 milyar Suudi lirasını aşan yatırımla üçten fazla çimento fabrikası kurulacağını açıklamıştır.⁴⁰
- **Enerji ve Elektrik Altyapısı için Konsorsiyumlar:** Katar merkezli UCC Concession Investments Group'un önderliğini yaptığı, Türk ve Avrupalı şirketlerin yer aldığı bir konsorsiyumla elektrik üretim ve iletim altyapısını modernize etmeye dönük çok yıllık bir KÖİ anlaşması imzalanmıştır.⁴¹ 7 milyar dolar büyüklüğündeki bu anlaşmanın enerji kayıplarının azaltılması ve büyükşehirlerde kesintisiz 8 saatlik elektrik sağlanması hedefine katkı sağlayacağı vurgulanmıştır. Bu tür girişimler ABD'nin elektrik ve petrol alanındaki kısmi yaptırım muafiyetiyle birlikte düşünüldüğünde enerji altyapısına yönelik erken dönem dış yatırım sinyalleri olarak yorumlanmaktadır.⁴²
- **Liman İşletmeciliği:** Deniz ticareti ve bölgesel güvenlik mimarisinde stratejik yere sahip olan iki önemli limanın genişletilmesi ve yönetilmesi hususunda yeni yönetim iki anlaşma imzalamıştır. Mayıs 2025'te Tarsus Limanı'na yönelik Birleşik Arap Emirlikleri merkezli DP World firmasıyla yeni yatırım ve işletme hakları için 800 milyon dolarlık bir anlaşma yapılmıştır. Diğer taraftan aynı ay Fransız CMA CGM şirketiyle Lazkiye Limanı'nın geniş-

³⁸ Rogers, "Why is Saudi Arabia Investing in Syria?".

³⁹ Rogers, "Why is Saudi Arabia Investing in Syria?".

⁴⁰ "Suriye'de Çimento Sanayisini Geliştirmek için 'El Omran' ile Suudi 'El Şimaliye' Grubu Arasında İş Birliği Anlaşması", SANA, 26 Temmuz 2025, <https://archive.sana.sy/tr/?p=326510>, (Erişim tarihi: 24 Kasım 2025).

⁴¹ "Syria Signs Landmark \$7 Billion Energy Investment Agreement with Global Consortium", TDE, 29 Mayıs 2025, <https://tde.gov.sy/en/general-news/1359>, (Erişim tarihi: 24 Kasım 2025).

⁴² Danon, "As Syria Embarks on Fragile Transition".

letilmesi ve yönetimi için 230 milyon avro değerinde 30 yıllık anlaşmaya varılmıştır.⁴³

Dünya Bankası'nın son değerlendirmesi Suriye'nin yeniden yapılanma maliyetini 216 milyar doların üzerinde hesaplamaktadır.⁴⁴ Körfez ülkeleri ve çok taraflı finansal kurumlarla imzalanan yeni anlaşmaların “bu devasa faturayı paylaşmaya dönük ilk adımlar” olarak konumlandığı rahatlıkla söylenebilir.

Türkiye ile ilişkiler ise hem ekonomik entegrasyon hem de güvenlik boyutu nedeniyle özel bir önem taşımaktadır. Suriye ekonomisinin iç savaş öncesi ticaret hacminde Türkiye'nin payı çok büyük olmuş ve halen Türkiye sınır hattı Suriye'nin ticaret ve lojistik damarlarının ana eksenlerinden biridir. Yeni yönetim Halep-Gaziantep ticaret koridoru, sınır kapılarının modernizasyonu ve ortak lojistik merkezler gibi projeler üzerinden Türkiye ile karşılıklı yarar sağlayan bir ekonomik iş birliği mekanizması inşa etmeyi hedeflemektedir. Bunun yanı sıra tarım, gıda güvenliği, sağlık hizmetleri ve KOBİ destek programları iki ülke iş birliklerinin diğer tamamlayıcı alanlarıdır.

Lübnan, Ürdün ve Irak gibi komşu ülkeler de Suriye'nin ekonomik geçiş sürecine doğrudan etki eden aktörlerdir. Bu ülkeler bir yandan mülteci krizinden kaynaklanan baskıların hafifletilmesiyle ilgilenirken diğer yandan Suriye üzerinden geçecek ticaret ve enerji koridorlarının yeniden işlerlik kazanmasını stratejik bir kazanç olarak değerlendirmektedir. Suriye'nin bölgesel entegrasyonu özellikle ticaret akışının düzenlenmesi, sınır yönetiminin iyileştirilmesi ve ortak altyapı projeleri (elektrik enterkonneksiyonları, petrol ve doğal gaz boru hatları, demir yolu projeleri) üzerinden hız kazanabilir.

Dünya Bankası'nın son değerlendirmesi Suriye'nin yeniden yapılanma maliyetini 216 milyar doların üzerinde hesaplamaktadır.

İÇ BÜTÜNLEŞME, BÖLGESEL DENGELER VE DİĞER AKTÖRLER

Uzun süre devam eden iç savaş Suriye ekonomisinde çeşitli bölgesel ayrılıklara neden olmuştur. Bu ayrım nedeniyle ülke içinde gerçekleştirilen mutabakatlarla özellikle enerji ve altyapı yönetiminde belirli konular öne çıkmaktadır. 2025 başında geçiş hükümeti ile Dürzi çoğunluklu Süveyda vilayeti temsilcileri arasında imzalanan anlaşmanın, yerel yönetim haklarının tanınması karşılığında petrol ve doğal gaz altyapısının ortak yönetimini öngördüğü ve bu sayede güneydeki enerji hatlarının ulusal sisteme entegrasyonu için zemin olabileceği aktarılmaktadır.⁴⁵

43 Alajlouni vd., “Tartus Port and Syria's New Geo-Economic Strategy”.

44 *The Impact of the Conflict in Syria*.

45 Bilal Mahli, “Syria's Post-Conflict Recovery: Challenges and Prospects for Reconstruction and Stability”, Policy Center, 11 Nisan 2025, <https://www.policycenter.ma/publications/syrias-post-conflict-recovery-challenges-and-prospects-reconstruction-and-stability>, (Erişim tarihi: 24 Kasım 2025).

Benzer şekilde Suriye'nin Kürt çoğunluklu kuzeydoğu bölgesinde Suriye Demokratik Güçleri (SDG) ile yapılan anlaşmalar petrol gelirlerinin paylaşımı ve gümrüklerin yeniden düzenlenmesi üzerinden ulusal bütçe ile bölgesel yönetim arasında yeni bir ekonomik denge arayışına işaret etmektedir.⁴⁶ Bu tür anlaşmalar klasik anlamda dış yatırım olmasa da ülkenin parçalı ekonomik coğrafyasını yeniden bütünleştirmeye dönük "içsel iş birliği" mekanizmaları olması ve ayrıca uluslararası güçlerin halen bu bölgelerde etkisinin bulunması nedeniyle bu başlık altında incelenebilir.

Özetle son bir yılda imzalanan anlaşmalar ve MoU'lar üç düzeyde kümelenmektedir:

- Yaptırım rejimini gevşeten veya kamu hizmetlerini finanse eden çok taraflı ve ikili düzenlemeler
- Körfez sermayesi öncülüğünde enerji, altyapı, konut, telekomünikasyon ve çimento sektörlerine yönelen yatırım ve iş birliği anlaşmaları
- Ülke içindeki farklı bölgesel aktörlerle yapılan ve doğal kaynakların, limanların ve altyapının paylaşımını yeniden tanımlayan siyasi-ekonomik mutabakatlar

YENİ FİNANSAL MİMARİ VE SURİYE EKONOMİSİ

Suriye ekonomisinin sürdürülebilir bir makro finansal dengeye kavuşabilmesi için ülkenin finansal mimarisinin yeniden tasarlanması yapısal bir zorunluluktur. Mevcut durumda finansal işlemlerin ağırlıklı olarak Rusya üzerinden yürütülmesi hem operasyonel riskleri artırmakta hem de ülkenin dış finansman işlemlerinde tek kaynak bağımlılığı oluşturmaktadır. Bu nedenle ödeme sistemleri ve uluslararası para transfer ağlarının çok merkezli bir yapıya kavuşturulması Suriye için kritiktir. Bu kapsamda Suriye'nin diğer ülkelerle alternatif takas hatları, muhabir bankacılık ilişkileri ve konvertibl para birimi ve ödeme sistemi altyapısı geliştirilmesi yaptırımlar kaynaklı tikanıklıkların etkisini azaltacaktır.

Suriye'nin kendi para otoritesini yeniden bağımsızlaştırması finansal genişleme üzerindeki siyasal baskıların azaltılması ve para piyasalarında öngörülebilirliğin sağlanması açısından kritiktir. Suriye'nin para arzıyla ilgili teknoloji ve bilgi birikimi transferi süreçlerini bir an önce tamamlayarak para basma yapısını ülke içine taşıması para politikasına ilişkin operasyonel riskleri minimize ederek dış gelişmelerin oluşturabileceği kırılganlıkları azaltabilir. Yaptırımların oluşturduğu finansal etkilerin bertaraf edilmesi için ülkenin hem regülasyon altyapısını küresel

46 Jihad Yazigi, "Preliminary Reading of Syria's Post-Assad Economic Trends", Konrad-Adenauer-Stiftung, 17 Nisan 2025, <https://www.kas.de/en/web/libanon/single-title/-/content/preliminary-reading-of-syria-s-post-assad-economic-trends-1>, (Erişim tarihi: 24 Kasım 2025).

sisteme uyumlu hale getirmesi hem de şeffaf veri paylaşımı mekanizmaları kurarak uluslararası sistemle teknik entegrasyonu sağlaması gereklidir.

Altyapı yatırımları, enerji üretimi, liman işletmeciliği ve ulaştırma koridorları gibi yüksek sermaye gerektiren alanlarda KÖİ modelleri stratejik bir araç niteliğindedir. Türkiye'nin özellikle 2000 sonrası dönemde uyguladığı yap-işlet-devret (YİD), yap-kirala-devret (YKD) ve gelir garantili altyapı modelleri Suriye için de uygulanabilir bir kurumsal çerçeve sunmaktadır. Bu çerçevenin iyi uygulama örneklerinin transfer edilmesi orta vadede yatırım risk primlerini düşürerek sermaye girişlerini kolaylaştırabilir.

Sonuç olarak Suriye'nin finansal mimarisinin yeniden inşası yalnızca likidite yönetimine değil aynı zamanda kurumsal kapasiteye, uluslararası teknik uyuma ve bölgesel iş birliği ağlarının güçlendirilmesine dayalı çok aşamalı bir reform sürecini gerektirmektedir. Bu kapsamda ülkenin bankacılık kesiminin kalkınmacı bir perspektif benimsemesi ve Merkez Bankasının bu yaklaşıma katkı vermesi de önemlidir. İşleyen bir kredi mekanizması ve ödeme sistemi hem küresel hem de yerel yatırımcılar için kritik bir faktördür.

SONUÇ

Arap ayaklanmalarının ardından derin bir kaosa sürüklenen; iç savaş, dış müdahaleler ve ağır ekonomik yıkımların etkisiyle altyapısı ve ekonomik tesisleri büyük ölçüde tahrip olan Suriye'de 8 Aralık 2024'te yaşanan devrim yeni bir umut doğurmuştur. Dünya Bankası ve diğer uluslararası kuruluşların Suriye'nin yeniden inşasının ancak milyarlarca dolarlık yatırımlarla mümkün olabileceğini vurguladıkları dikkate alındığında ülkenin asıl mücadelesinin şimdi başladığını söylemek yerinde olacaktır.

Suriye'nin iktisadi kalkınma başarısı yalnızca piyasa reformlarının hızına değil aynı zamanda kurumsal yeniden yapılanma, sosyal dayanıklılık, finansal istikrar ve hukuki güvenliğin tesisi gibi temel alanlarda atılacak bütüncül adımlara bağlıdır. Mevcut politika çerçevesinin güçlü yanları olmakla birlikte ani liberalizasyon politikalarının toplumsal ve ekonomik kırılganlıkları artırdığı görülmektedir. Bu nedenle önerilen kademeli ve kurumsal temelli geçiş modeli hem ekonomik hem de toplumsal istikrarın sağlanması bakımından en uygulanabilir yol olarak öne çıkmaktadır.

Ekonomik altyapı, toplumsal ilişkiler, siyasal kurumlar ve benzeri yapıların yeniden inşası için Suriye'nin belirli bir zaman dilimine ihtiyaç duyduğu açıktır. Bu çerçevede geçiş hükümetinin öncelikle uluslararası alanda ilişkiler geliştirerek ülke üzerindeki ambargoları kaldırmaya çalıştığı, yeni ekonomik iş birlikleri inşa etmeye yöneldiği ve ihtiyaç duyulan sermaye ile yatırımı dış kaynaklardan temin etmeye gayret ettiği görülmektedir. Ancak uluslararası toplumun mevcut yöneti-

me yönelik kuşkuları bu sürecin yavaş ilerlemesine neden olmaktadır. Geçen bir yıl içerisinde hükümetin dış desteği göz önünde tutarak özellikle serbest piyasayı ve dolayısıyla özel sektörü merkez alan bir iktisadi büyüme modeli tasavvur ettiği anlaşılmaktadır. Bununla birlikte Hafız Esed döneminden beri güçlü bir merkezi yönetim yapısı içinde iş dünyasının siyasal elitlerle yakın ilişki kurduğu Suriye’de özel sektörün tek başına nasıl işleyebileceği belirsizliğini korumaktadır. Hızlı liberalizasyon ve özel sektöre aşırı yük aktarmanın riskleri bu noktada açıkça ortaya çıkmaktadır.

Erken ve plansız özelleştirme politikaları ciddi tehlikeler barındırmaktadır. Bu tehlikeler işten çıkarmalar yoluyla işsizliğin artması, stratejik sektörler üzerinde yeni elitlerin hakimiyet kurması ve devletin gelir tabanının aşınması olarak sıralanabilir. Dolayısıyla ekonomik yeniden yapılanma fiziksel altyapı onarımının yanında kurumsal kapasitenin güçlendirilmesi, yolsuzluğun sınırlandırılması ve kırılgan toplumsal grupların korunmasını temel almak zorundadır. Aksi halde geçiş yönetiminin özel sektöre yönelik hamleleri eski düzenin yerini yeni elitlerin aldığı bir serbest piyasa sistemine dönebilir.

Her ne kadar geçiş hükümeti reformist, dışa açık ve yatırım odaklı bir perspektife sahip olsa da kurumsal kapasite eksikliği, finansal kırılganlık ve hukuki belirsizlikler reformların başarısını sınırlayan temel faktörler olarak öne çıkmaktadır. Bu nedenle ekonomik toparlanmaya yönelik politika adımlarında kurumsal yapılar ve siyasal kurumların merkeze alınması gerekmektedir. Öte yandan sosyal politika alanında da acil müdahalelere ihtiyaç vardır. Konut inşası, eğitim altyapısının tamamlanması, gelir dağılımındaki eşitsizliklerin azaltılması ve yoksullukla mücadele hükümetin karşısındaki öncelikli alanlardır. Kısmi ilerlemeler kaydedilmiş olsa da yerinden edilme nedeniyle kaybolan mülkiyet haklarının yeniden tesis edilmesi, boşaltılan arazi ve evlerin sahiplerinin tespiti ile iadesi toplumsal barış açısından kritik önem taşımaktadır.

İşsizlik ve istihdam meselesi özellikle yurt dışında bulunan vatandaşların Suriye’ye geri dönüşünde hem motivasyon hem de potansiyel bir sorun alanı oluşturmaktadır. Halihazırda tercih edilen özel sektör odaklı yaklaşım yüksek işsizlik riski barındırmakta ve özel sektörün geniş ölçekli istihdam oluşturup oluşturamayacağı belirsizliğini korumaktadır. Bu nedenle hızlı özelleştirme ya da kamunun ekonomik faaliyetlerden bütünüyle çekilmesi işsizliği artırarak toplumsal sorunları derinleştirebilir.

Türkiye’nin Suriye ekonomisinin gelişiminde yüksek bir potansiyeli vardır. Örneğin Türkiye’de iç savaş döneminde sınır bölgelerinde faaliyet gösteren firmaların üretim sürekliliğini sağlayan iş modelleri, Suriye’nin kendi organize sanayi bölgeleri (OSB) yönetim şirketleri için pratik bir *know-how* transferi sunmaktadır. OSB’ler Suriye’nin yeniden sanayileşme sürecinde kritik rol oynayacaktır. Lojistik kümelenmesi, teşvik mekanizmasının oluşturulması, arsa tahsis ve altyapı

süreçlerinin ilerletilmesinde Türkiye deneyiminin uyarlanması Suriye'nin sanayi rekabet gücünü önemli ölçüde artırabilir.

İç savaş öncesinde bölgesel ticaret ve lojistik ağlarının merkezinde yer alan Suriye ekonomisi çatışmaların başlamasıyla birlikte bu çok boyutlu etkileşimlerden en fazla zarar gören ülke haline gelmiştir. Türkiye, Lübnan, Ürdün, Irak ve Mısır ile kurulu ticaret koridorlarının kesintiye uğraması transit taşımacılık gelirlerini ortadan kaldırırken sınır kapılarının kapanması ise ihracat ve ithalat kanallarını daraltmıştır. Dünya Bankası hesaplamalarına göre Lübnan ve Ürdün'ün Suriye üzerindeki ekonomik etkisi daha belirgindir. Bu rolün tüm ülkelerin yararına olacak şekilde yeniden yapılandırılması yeni dönemin en önemli parametresidir.

Kurumsal yapı ve kapasite açısından baktığımızda bu tür bir inşaa literatürde de vurgulandığı üzere iktisadi kalkınmanın ön koşuludur. Sağlıklı iktisadi kurumların büyüme ve kalkınmayı teşvik ettiğini, iktisadi kurumların korunması ve düzenlenmesinin ise siyasal kurumların görevi olduğunu ortaya koymaktadır. Mevcut geçiş hükümeti elinde bulundurduğu kurucu güç sayesinde hem siyasal hem de iktisadi kurumları inşa edebilecek kapasiteye sahiptir. Bu fırsat iyi değerlendirildiği takdirde Suriye'nin orta ve uzun vadelerde istikrarlı iktisadi büyüme ve kalkınma sürecine girmesi mümkün olacaktır.

Uluslararası iş birlikleri ve yerel anlaşmalar çerçevesinde şeffaf yasalarla belirlenmiş, hesap verebilir ve kapsayıcı kurumların hızla kurulması gerekmektedir. Bu alandaki gecikmeler geçiş hükümetinin sahip olduğu kurucu gücün zamanla zayıflaması riskini taşımaktadır. Sürecin daha fazla ertelenmesi durumunda toplumun talepleri uzun vadeli kurumsallaşmadan ziyade günlük ekonomik ihtiyaçlara yönelecek ve bu eğilim de kalıcı kurumların tesis edilmesini güçleştirecektir. Bu nedenle geçiş hükümetinin kararlı fakat hızlı bir biçimde kurumsal yapılanmayı hayata geçirmesi hayati önem taşımaktadır.

TAHA EĞRİ

Lisans eğitimini Boğaziçi Üniversitesi İktisat Bölümü'nde tamamladı. Yüksek lisansını İstanbul Üniversitesi'nde iktisat politikası alanında "2000 Sonrası Türk Tarım Politikalarının Değişimi ve Bir Alan Çalışması: Kırklareli Örneği" başlıklı tezi ile tamamladı. 2014-2016 arasında George Mason Üniversitesi'nde misafir araştırmacı olarak bulunan Eğri, İstanbul Üniversitesi İktisat Ana Bilim Dalı'nda hazırladığı "Arap Ayaklanmalarının Ekonomi Politikası ve Bir Demokrasiye Geçiş Denemesi: Mısır Örneği" başlıklı teziyle doktor ünvanını almaya hak kazandı. Kırklareli Üniversitesi İktisat Fakültesi'nde doçent olarak görev yapan Eğri'nin temel çalışma alanları kurumsal iktisat, Ortadoğu ekonomileri, asker-ekonomi ilişkisi ve İslam iktisadıdır.

HARUN TÜRKER KARA

Ankara Medipol Üniversitesi öğretim üyesi olan Kara, 2006'da Marmara Üniversitesi İngilizce İktisat Bölümü'nden lisans, 2013'te Gazi Üniversitesi Yönetim Bilimleri Bölümü'nden yüksek lisans, 2019'da Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İngilizce Finans ve Bankacılık Bölümü'nden doktora derecesi almıştır. TÜBİTAK, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası ve Türkiye Enerji, Nükleer ve Maden Araştırma Kurumu'nda çalışmıştır.

Suriye'de Yeniden Yapılanma: Geçiş Sürecinin Ekonomi Politikası

Taha Eğri, Harun Türker Kara

L Arap ayaklanmaları sonrası iç savaş ve dış müdahalelerin etkisiyle altyapısı ve ekonomik tesisleri büyük ölçüde tahrip olan Suriye'de 8 Aralık 2024'te yaşanan devrim sonrasında birçok alanda yeniden yapılanma ve reform çalışmalarına başlanmıştır. Yeni yönetim makroekonomik istikrarı sağlamak ve uluslararası sisteme yeniden entegre olmak için iktisadi alanda çeşitli reformlar, dış yatırım çekme girişimleri ve kurumsal yeniden yapılanma adımları atmıştır. Bu bağlamda başta Körfez ülkeleri ve Türkiye olmak üzere enerji, altyapı, telekomünikasyon ve liman işletmeciliği gibi alanlarda milyarlarca dolarlık anlaşmalar imzalanmıştır.

Bu analiz geçiş hükümetinin geçtiğimiz bir yıllık süre içerisinde attığı iktisadi adımları ele almakta ve süreci ekonomi politik açıdan incelemektedir. Ayrıca Suriye hükümetinin ekonomik yeniden yapılanmasının yalnızca fiziksel yatırımlar değil güçlü kurumlar, mülkiyet haklarının korunması, şeffaf yönetim ve sosyal politikaların güçlendirilmesiyle mümkün olacağını da vurgulamaktadır.

ANKARA • İSTANBUL • WASHINGTON D.C. • BERLİN

www.setav.org